

СОЛОГУБ Н. М. У КЕМПІНГУ ЧИ В КЕМПІНЗІ?

У кемпінгу чи в кемпінзі? — запитують нас читачі.

Щоб відповісти на це запитання, треба заглибитися в історію нашої мови.

Однією з фонетичних особливостей давньоруської іменникової системи було пом'якшення твердих задньоязикових перед голосними переднього ряду. Зокрема, в місцевому відмінку однини приголосні **г, к, х** перед закінченням ***ѣ(>і)** переходили в свистячі **з, ц, с**, пор.: *рука — на руцѣ, книга — книзі, порог — на порозѣ*.

У розвитку цієї фонетичної особливості східнослов'янські мови пішли різними шляхами.

У російській мові під впливом вирівнювання парадигм давня тенденція пом'якшення **г, к, х** перед голосним ряду в місцевому відмінку втратилась (пор. рос. форми *на пороге, в потоке, в горохе*).

В українській та білоруській мовах вона не лише збереглася, а й продовжує активно діяти (пор. укр. *на порозі, в потоці, в горосі* та білорус. *на парозе, в патоце, в гаросе* тощо).

При цьому в іменниках I відміни перехід кореневих **г, к, х** у **з, ц, с** діє послідовно, оскільки закінченням тут виступає завжди голосний переднього ряду і (<***ѣ**), пор. *на книзі, мусі, толоці*.

Місцевий же відмінок однини іменників II відміни характеризується варіантністю флексій (**-і, -у, -ові**), яка виникла внаслідок змішування різних іменникових парадигм у давній словозміні. Тому тенденція до вживання закінчення **-і** (з переходом **г, к, х** у **з, ц, с**) вступає тут у боротьбу з факторами, які стимулюють інші варіантні закінчення.

Іменників II відміни з кореневими **г, к, х** не так і багато в українській мові. Це насамперед слова спільнослов'янські (типу *берег, поріг, плуг* тощо), запозичення (*байрак, каблук, гамак, рюкзак*) або ж префіксальні утворення (*переляк, відгук, подих* і под.).

Серед них виділяється група слів, які з давнини до нашого часу найбільшою мірою зберегли перехід задньоязикових **г, к, х** у свистячі **з, ц, с** і майже не допускають варіантних форм¹. Це іменники *берег, плуг, поріг, ріг, луг, морок, кожух, порох* тощо.

Інші іменники з коренем на **г, к, х** у процесі розвитку мови втратили давні форми місцевого типу *в снѣзѣ, на пастусѣ, на волцѣ* і т. п., які фонетично могли б розвинутися у форми на **-і** (*в снізі, на волці*, подібно до *в лузі, на фартусі* тощо) і почали вживатися з флексією **-у**: *в снігу* (чи *в снігові*), *на вовку* (чи *на вовкові*) і под.

Проміжне місце між рядами форм на **-і** та на **-у** від іменників з кореневими **г, к, х** займає численна група слів, які допускають обидва варіантні закінчення. Так, у сучасній українській мові вживаються *в мороку* і *в мороці*, *в попереку* і *в попереці*, *на сволюку* і *на сволюці*, *на каблуку* і *на каблуці*, *в льоху* і *в льосі*, *в кулаку* і *в кулаці*, *в капшуку* і *в капшуці*, *на язичу* і *на язичці*, *в одягу* і *в одязі*, *у фартуху* і *у фартусі*, *на ланцюгу* і *на ланцюзі*, *в глеку* і *в глеці*, *в льоху* і *в льосі*, *в моху* і *в мосі*, *в шереху* і *в шересі*, *в піджаку* і *в піджаці*, *в сюртуку* і *в сюртуці*, *в галстуку* і *в галстуці* і под.

Чому існує така варіантність? Що її викликає. Якщо сказати коротко, то — вплив різних мовних тенденцій, бо ніяке явище в мові не існує ізольовано.

У сучасній українській мові є велика група іменників чоловічого роду з суфіксальною основою на **-к** (типу *садок, столик, лічильник* тощо), які виявилися стійкими в збереженні закінчення **-у** (пор.: *в садку, на столику, в щоденнику, на літаку, в лічильнику*) і майже непроникними для закінчення **-і** з переходом **-к** в **-ц**.

Звичайно, на поширення закінчення **-у** в групі з кореневими **г, к, х** великий вплив мало і має послідовне вживання цього закінчення (при наявності тих самих приєменників та подібності звукового складу) у цій групі іменників із суфіксальним **-к**. Великою мірою за аналогією до суфіксальних іменників утримуються форми типу *в мороку, в попереку*, де **-к** має кореневий характер. Невипадково саме в словах з кінцевим **-к** найбільше хитань у виборі

¹ Ми не беремо до уваги форм на **-у** з приєменником **по**, бо вони прийшли в місцевий з давального.

закінчень **-і** або **-у**. Та протиставлення форм за морфологічним складом (**-к** суфіксальне і **-к** кореневе) під дією подібності звукового складу інколи стирається, нейтралізується, і форми *в сіряці (сіряк), на держаці (держак)*, де **-к** є суфіксальним, та форми *в стуці (стук), у звуці (звук)*, де **-к** є кореневим, стають, таким чином, в один ряд форм на **-і** від іменників з кінцевим **-к** основи.

Тенденція до переходу корневих **г, к, х** у **з, ц, с** в українській мові особливо виявляється в запозиченнях. Потрапляючи в середовище української мови, ці форми легко адаптуються. Звичними для нас є вживання: *у фраці, в капелюсі, на фланзі, в рюкзаци, на ринзі, на шланзі, в штреці, в шезлонзі, в віадучі, в епілозі, в монолозі, в некролозі, в діалозі*. Звичайно, поряд з ними вживаються і форми на **-у**. Значну роль тут відіграє звичайна мовна закріпленість. Так, ряд запозичень закріпилися у формі місцевого із закінченням **-у**: *у страйку, на пікніку, в коньяку* тощо. Характерно, що переважно це слова з кореневим **-к**. Отже, і в запозиченнях позначається вплив форм з суфіксальним **-к**. Закріпленість в окремих іменниках, зокрема в запозиченнях, форм на **-у** чи співіснування варіантних форм на **-і** й на **-у** не послаблює загальної тенденції до переходу **г, к, х** у **з, ц, с** у місцевому відмінку. Запозичення підтверджують цю тенденцію. Винесене в заголовок слово *кемпінг* спочатку фіксувалося у мові газет у формі *в кемпінгу*. Пройшовши своєрідну мовну адаптацію, воно піддалося переходу **г** в **з** і вживається зараз активно у формі *в кемпінзі*.

Перехід **г, к, х** у **з, ц, с** є відмітною рисою української мови, виявленням її національної специфіки.